

ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA CLUJ-NAPOCA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE
„Gheorghe Sincai”

540074, Târgu Mureș, str. Al. Papiu Ilarian, nr.10A, tel/fax: 0265.260238, mail:icsu.acad.ms@gmail.com

PROGRAME ȘI PROIECTE DE CERCETARE PE ANUL 2022

Programul General de Cercetare al Colectivului de Istorie pentru 2020-2023:
Între tradiție și modernitate: elitele românești în „secolul cel scurt” (1918-1989)

Proiect de cercetare pe anul 2022:
Intelectuali și cultură în regimul comunist (1948-1989)

Argument:

Tema de cercetare este parte a proiectului managerială pentru perioada 2020-2023, *Între tradiție și modernitate: elitele românești în „secolul cel scurt” (1918-1989)*.

În ultimii ani, istoricii consideră că secolul al XX-lea, „secolul cel scurt”, a început simbolic, ca spirit dominant, la finele Marelui război, în anii 1917-1918, odată cu triumful principiului de naționalitate și colapsul monarhiilor ierarhice, și s-a încheiat odată cu dizolvarea imperiului comunist, în 1989.

Secolul al XX-lea a fost secolul extremelor, în definiția dată de Eric Hobsbawn. Un secol care a cunoscut două războaie, ocupații, privațiuni, distrugere și omor, schimburi de populație și migrații, secolul ascensiunii și apoi al căderii statelor-imperii, al nașterii statelor naționale și apoi recenta diminuare a puterii lor prin ascensiunea corporațiilor multinaționale și a instituțiilor transnaționale. Ca referință majoră pentru secolul al XX-lea rămâne triumful ideologiilor, al fascismului și al comunismului. Potrivit marelui istoric Ernst Nolte, între cele două ideologii există o determinare cauzală. După preluarea puterii în Rusia de către comuniști, care amenințau cu o revoluție mondială, s-a instaurat fascismul în Italia și nazismul în Germania. Două regimuri care au rămas marcate, fascismul de marea tragedie a umanității, marea conflagrație și Auschwitz-ul, iar comunismul, de fenomenul Gulagului.

Secolul al XX-lea a fost și secolul intelectualilor, al elitelor intelectuale. Termenul a fost folosit pentru prima dată în sens peiorativ, caracterizându-i pe oamenii de știință, pe literați și pe artiștii care dezbăteau problemele societății și încercau să influențeze opinia publică și orientarea politică a partidelor, care s-au aflat fie între susținătorii comunismului, fie ai fascismului. Intelectualii au fost grupul cel mai angajat unor idealuri, chiar al unor dogme, dovedindu-se iresponsabili, încurajând la violență pe alții, considerând că ei se află la adăpost. O mare parte a elitelor intelectuale au păstrat o conduită moderată, împărtășind opinii liberale, dar stigmatul i-a costat, mulți fiind victime ale regimurilor totalitare, murind în închisori.

Premise istorice:

Comunismul a fost atât un instrument teoretic, de analiză și răsturnare a regimului capitalist, cât și o experiență istorică de transformare socială, politică, economică și culturală; o utopie, care a înflăcărat milioane de oameni și un proiect politic care a mobilizat o lume întreagă.

Cuvântul *comunism* a apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Conspirația Egalilor, pusă la cale de Gracchus Babeuf vorbea de proiectul unei societăți ideale, egalitare, care asigură fericirea pentru toți. Dar cuvântul a căpătat sens deplin la Karl Marx, autorul lucrării *Manifestul Partidului Comunist*, datând din 1848.

Comunismul, instalat în Rusia la sfârșitul războiului, exportat în Europa de Est, China, Coreea de Nord, Vietnam și Cuba după Marea conflagrație mondială, a impus o linie de demarcație între țările lumii, capitaliste și comuniste/socialiste.

Istoria comunismului a fost foarte puțin cunoscută, în virtutea secretului absolut care guverna partidele și regimurile comuniste, realitatea comunistă, dimensiunea criminală a totalitarismului comunist nu a putut fi cunoscută în întregime. Publicarea *Cărții negre a comunismului*, în 1997, a oferit pentru prima dată într-un cadru strict istoric o prezentare recurentă a terorii ca mijloc obișnuit de guvernare. Căderea comunismului în țările din Est a produs, potrivit lui Stéphane Courtois, o adevărată revoluție coperniciană în cunoașterea istoriei regimurilor comuniste. Dar, cunoașterea plenară s-a lăsat mult așteptată. În România, comuniștii au rămas la putere până în anul 1996. Însă, după 45 de ani de comunism, de manipulări și dezinformare, în cursul cărora au fost negate masacre, oamenii din fostele țări comuniste se considerau îndreptățiți să cunoască adevărul. S-a așteptat mult de la deschiderea arhivelor, considerându-se că ele „nu mint”, că „arhivele demonstrează” etc. Dar arhivele nu sunt în sine surse ale adevărului, specialiști trebuie să le analizeze critic, să le verifice, să le compare etc. Au apărut memorii semnate de foști lideri comuniști, s-au creat institute specializate pentru studiul comunismului. Indiscutabil, după 32 de ani știm multe, dar comunismul are încă multe necunoscute. O privire dinspre experiențele istoriei locale și regionale poate detalia multe evenimente, poate aduce informații importante la înțelegerea comunismului românesc, întregind imaginea de ansamblu asupra secolului ideologiilor.

Prioritar, proiectul va reconstitui condiția intelectualilor în regimul comunist. Intelectualii au fost fie victime, fie colaboratori ai regimului, participând activ la construirea discursului politic propagandistic. După 1945, unii au luat drumul închisorilor, alții au urcat la tribuna PCR, obedienți politicii partidului, motivând apropierea de URSS ca pe o „necesitate istorică”, iar instalarea comunismului ca pe o „legitimătate istorică”. În numele „legității istorice” au contribuit la instalarea regimului totalitar, acceptând, dintr-un conformism doctrinar, eliminarea perspectivelor concurente în beneficiul unei singure opțiuni, aceea a marxism-leninismului. Din oportunism sau de teamă, să nu fie condamnați pentru „trădare”, intelectualii au acceptat, mai ales în anii '50, implicarea de partea „forțelor democratice, progresiste”. Dar, a fost și un atașament sincer, unii văzând în comunism „steaua lor norocoasă”, alții fiind atrași de condițiile materiale oferite, locuințe de lux, editarea operei, funcții bine plătite, concedii și pensii speciale (Michael Shafir, *România comunistă*, pp.262-272). Dar, mulți și-au dat seama că în timp și-au pierdut libertatea de creație, că partidul i-a transformat în indivizi în serviciul regimului, ca „producători culturali”. Însă, o mare parte a intelectualilor au ales calea retragerii, într-o formulă consacrată, „au spus indirect ceea nu puteau exprima direct” (J.F. Soulet). Cercetarea istoriei intelectualității, a oamenilor instruiți și a creatorilor, va întregi proiectul

început în cadrul ICSU „Gheorghe Șincai” prin studiile anterioare, din perioada 2012-2020, punând în evidență faptul că intelectualii s-au aflat la originea marilor transformări din ultimele secole din istoria modernă și contemporană a României. Cu mențiunea că, potrivit celei mai cunoscute teorii despre intelectuali, ei reprezintă categoria socială care produce cultură (scriitori, poeți, artiști), care transmite cultură (profesorii, instituțiile de cultură) și cei care trăiesc prin cultură, sau sunt, prin excelență, un produs al culturii. Prin urmare, atunci când ne referim la intelectuali îi avem în vedere pe savanți, pe oamenii de litere, profesori, jurnaliști, artiști, medici, avocați, membri ai clerului, în funcție de regimuri și conjuncturi.

Conținut științific:

Cercetarea istoriei comunismului a cunoscut două momente, înainte și după 1989. În perioada comunistă, au fost „studiate” aspecte care priveau crearea partidului comunist, lupta în ilegalitate, biografia eroilor, cum au fost Vasile Roaită, Filimon Sârbu, preluarea puterii politice după 1945 prin lupta clasei muncitoare, dezvoltarea țării sub conducerea partidului comunist, viața eroică a conducătorului etc. După 1989 a apărut o altă istorie a comunismului, cercetat ca regim totalitar, în care un partid a dominat total societatea, deținând monopolul politic, supunând cetățenii țării voinței sale, stăpânind mijloacele de informare, sprijinindu-se pe o puternică propagandă, și prin monopolul asupra economiei, distrugând proprietatea privată. La aceste pârgii ale puterii s-au adăugat instrumentele terorii, Securitatea și Miliția. Având în vedere experiența colectivului de istorici și filologi de la ICSU „Gh. Șincai”, competențele științifice, proiectul va cerceta istoria regimului comunist din perspectiva experienței intelectualilor, a modului cum cultura a suportat utopia regimului comunist.

Cu toate că în istoriografia română s-au scris sute de studii despre comunism, regimul totalitar ascunde încă multe necunoscute, fie datorită unor prejudecăți, fie datorită dificultăților de documentare în arhive sau datorită metodelor de cercetare, uneori mai puțin adecvate studierii complexului fenomen al statului totalitar, care s-a întins pe o perioadă de circa 45 de ani. În societatea românească mai sunt oameni care nu se pot elibera de miturile comunismului: masele populare, lupta proletariatului, exploatatori și exploatați, proprietatea mijloacelor de producție etc. Intervine apoi contextul „lecturii” trecutului comunist, trecut prin propria cultură și educație. Istoriografia, așa cum se știe, este consubstanțială cu istoria, iar un discurs atemporal este imposibil. Istoricul și discursul istoric nu este imun la „sirenele” politicului, aducându-ne aminte de remarca scriitorului George Orwell, *„Cine controlează trecutul, controlează viitorul”*. În studierea comunismului intervine resentimentul victimelor (câte mai sunt în viață), nostalgia generațiilor mai vechi, indiferența tinerilor etc. În Vest, istoria comunismului nu se bucură în toate mediile academice de un interes prea mare. Specialiștii care aleg să se concentreze pe crimele comunismului sunt etichetați de dreapta. (V. Tismăneanu, *Diavolul în istorie*), p.53.

Un aspect important îl reprezintă, însă, sursele, izvoarele istorice, arhivele județene, arhiva Comitetului Central, Arhiva CNSAS, care cuprinde circa două milioane de dosare, care se întind pe 12 km liniari. La arhive se adaugă memoriile foștilor lideri comuniști, memoriile victimelor, presa, cinematografia, filme, microfilme din fondul Radio-Televiziunii, producția internă de studii, lucrările istoricilor străini ș.a. De asemenea, se impune cercetate arhivele ministerelor de externe din URSS, din Ungaria sau fosta Iugoslavie. În acest context, un prim capitol al proiectului va studia aspecte legate de *izvoarele istorice ale cercetării regimului comunist*, realizate din perspectiva fondurilor arhivistice județene, concret ale județului Mureș.

Un al doilea capitol va fi dedicat *victimelor regimului, intelectuali din actualul județ Mureș*. Mai mult decât eliminarea „dușmanilor de clasă”, regimul comunist a vizat dezagregarea

societății civile. Astfel au căzut victime ale regimului totalitar persoane care se bucurau de o autoritate naturală în societate, prin prestigiu, cultură, care exercitau o putere spirituală și morală, profesori, scriitori, ziariști, cei care aparțineau prin convingerile asumate public vechiului regim.

Odată cu venirea comuniștilor la putere, în România, ca de altfel în toate țările lagărului comunist, s-a impus o transformare radicală a conținutului și prezentării presei. Beneficiind de tiraje foarte mari, citite și comentate inclusiv analfabeților, ziarele abundă în texte politice, cu articole despre economie, despre tehnologie, despre viața poporului muncitor. Presa și radioul, mai târziu televiziunea, aveau misiunea nu atât de a prezenta știri, cât mai ales de a convinge opinia publică să adere la ideile și programul Partidului Muncitoresc Român (PCR, din 1965). Prin școală și prin programe de instruire, cum era învățământul politic, obligatoriu pentru toți angajații, prin programe culturale, PCR a creat dogma oficială a supremației societății socialiste; cu mențiunea că pentru oamenii simpli, comunismul era mai puțin reprezentat de doctrină, cât mai ales de oamenii partidului. Astfel, cultul liderilor, al personalităților a atins paroxismul. Din întreg arsenalul propagandistic al partidului, presa a avut un rol major, presa scrisă și audio-vizuală, aspect relevat în cadrul proiectului prin capitolul *cercetarea presei locale*, respectiv a ziarului *Steaua Roșie*.

Dedicat condiției intelectualului în regimul comunist, proiectul va cuprinde capitole privind *cultura, presa literară, istoriografia și biserica în contextul statului totalitar*.

În literatura istoriografică dedicată regimului comunist se scrie tot mai mult de complici și complicitate, mai ales cu referire la intelectualii din Occident, unii deveniți o adevărată portavoce a propagandei sovietice. (Vezi Thierry Wolton, *Istoria mondială a Comunismului. Complicii*). „Complicii” din Vest, care prin atitudinea lor publică au legitimarea crimele comunismului, vorbind despre faptul că „importanța scopului interzice condamnarea crimelor”(Maurice Merleau-Ponty), sau că violența este „moașa istoriei”, necesară „umanismului proletar” (Jean-Paul Sartre), au fost sensibilizați de ideologia marxistă sau prin importante „atenții”. În statele comuniste, complicitatea, cu unele excepții, a fost „sugerată” prin violență, prin eliminarea din viața publică a „indezirabililor”, cum a fost cazul Lucian Blaga. Rezultatul a fost impunerea realismului socialist din perioada proletcultistă (1944-1963), când ideologia a sufocat creația, o perioadă despre care s-a scris relativ mult în ultimii ani. După 1964 a intervenit o dezideologizare treptată a literaturii, o perioadă în care s-a încercat recuperarea timpului irosit, când instituțiile de cultură încurajau creația națională, când o serie de scriitori exilați, „expatriați” au devenit accesibili publicului cititor. A intervenit anul 1971, cu „tezele din iulie”, care au reprezentat semnalul declanșării unui proces de redogmatizare a culturii române, fapt ce a reprezentat un șoc pentru intelectuali. La reacția de apărare, de protejare a literaturii, a culturii, responsabili cu propaganda PCR au recurs la miturile datoriei naționale, generate de complexe noastre istorice. Astfel, o serie de scriitori, poeți, istorici, reviste de cultură au participat, au devenit complici la tendințele de eroizare a istoriei, legitimând o anumită politică a partidului, a conducătorului. Nicolae Ceaușescu era prezentat ca urmaș al dacilor care au rezistat romanilor. În telegrama transmisă de participanții la Festivalul „Scriitorii și pacea”, desfășurat la Timișoara în 1982, se spunea: „În lumea contemporană, de atâtea ori așezată sub amenințarea celor mai teribile dezastre, numele Dumneavoastră strălucește ca una dintre cele mai înalte și luminoase steme ale păcii”.

În acest sens, evaluarea oamenilor de creație, scriitori, poeți, istorici, prin articolele publicate într-o revistă de cultură, cum este *Vatra*, poate fi deosebit de relevant; mai ales dacă analizăm activitatea redacțională a revistei prin cercetarea Fondului nr. 484, *Comitetul pentru Presă și Tipăritură Târgu Mureș 1862-1972*.

În aceeași situație s-au aflat și *istoricii*, invitați de regim să participe la o reconstrucție a trecutului, nu doar prin interpretarea marxistă a istoriei, ci și prin supralicitarea unei istorii care să întrețină patriotismul momentului. Istoriografia a fost aservită Programului Partidului din 1974, sprijinind discursul politic. O parte a istoriografiei a devenit obedientă, complice regimului, falsificând trecutul, căzând în capcanele propagandei oficiale despre patria aflată în pericol, intrând în polemici inutile cu istoriografia maghiară, bulgară sau sovietică. Dar, așa cum se întâmpla și în cultură, și la nivelul istoriografiei erau mai multe straturi, unele mai puțin sau deloc atinse de contagiunea politicului. Cu toate că o serie de studii pun în evidență pe apologeții sistemului, au fost istorici care, în condițiile de izolare față de lumea apuseană, au creat lucrări de real interes. Un exemplu de compromis și rezistență îl reprezintă și activitatea institutelor de cercetări trecute în 1970 în subordinea Academiei de Științe Sociale și Politice și crearea în cadrul lor a unor colective de sociologie-politologie, un capitol important al proiectului.

O țintă predilectă a regimului a fost biserica, singura instituție care putea concura partidul în controlul conștiinței. Ca urmare, biserica a reprezentat una din principalele ținte ale politicii totalitare, considerată un obstacol în calea impunerii modelului sovietic de societate. Cu atât mai mult au devenit o țintă bisericile catolice de cele două rituri, latin și grec. Dinamismul specific catolic, implicarea în viața socială, inclusiv ajutorul acordat celor aflați în suferință, erau manifestări greu de suportat de către regimul totalitar. Tradiționala solidaritate din lumea catolică, atașamentul remarcabil al episcopilor față de credința lor au reprezentat motive suplimentare pentru distrugerea Bisericii Greco-Catolice. Concret, regimul s-a concentrat pe ruperea legăturilor bisericii cu structurile internaționale din Occident și pe controlul total al clerului și al comunităților religioase. Pentru a întrerupe legătura cu Occidentul, în 1948 statul comunist a lichidat Biserica Greco-Catolică (Unită), arestând întreaga ierarhie și circa 600 de preoți. Mai greu a fost pentru regim să controleze sentimentul religios, un fenomen foarte complex, delicat, aspect care presupune investigarea atitudinii religioase, a vieții interioare, a cunoașterii. În acest sens, proiectul va cerceta mecanismele de *atrageră a preoților și a ierarhilor de partea statului comunist*.

Având în vedere configurația etnică a spațiului cultural al județului Mureș, al regiunii de sud-est a Transilvaniei, în cadrul proiectul se vor dezvolta cercetări legate de *condiția minorităților etnice în regimul comunist, raporturile dintre majoritate și minoritate*, începând cu perioada internaționalistă din anii '50, până la perioada naționalismului ceaușist, când prin politici de deculturalizare s-a încercat depersonalizarea identității naționale.

Principalul instrument de control al statului comunist asupra cetățenilor l-a reprezentat Securitatea, prin urmărirea permanentă, punerea la stâlpul infamiei a persoanelor și a comunităților, pierderea locului de muncă, crearea unui climat de frică, de suspiciune, crearea informatorului etc. Din această perspectivă, se vor studia cazurile unor *intelectuali urmăriți, arestați, victime ale ofițerilor de securitate*, așa cum rezultă din arhivele de la CNSAS sau din fondurile arhivelor județene, cum este fondul *Direcția Regională MAI Mureș-Autonomă Maghiară*.

Istoria intelectualilor în perioada comunistă va fi raportată la valorilor și principiile liberale ale Europei din a doua jumătate a secolului al XX-lea, prin urmare proiectul se va întregi cu capitolul *Propaganda oficială externă: politici, instituții, oameni*.

Proiectul, susținut pe importante rezultate științifice acumulate prin cercetări anterioare, valorificate în circa 30 de volume și peste 150 de studii, va întregi istoria intelectualității și a elitelor intelectuale în secolul al XX-lea, oferind noi ipoteze asupra rolului intelectualului în

condițiile regimului totalitar, un timp al conflictelor și al persecuțiilor, al trădărilor și al complicităților.

Metodologie:

În realizarea proiectului, se vor îmbina metodele de cercetare specifice istoriei cu cele ale istoriei literare, ale sociologiei istorice și ale filosofiei. Întreaga reconstituire se va susține prin cercetarea fondurilor arhivistice aparținând instituțiilor ecleziastice și de cultură, presei, vieții religioase reflectată în discursul public al ierarhilor.

Capitolele proiectului:

1. *Instinctualii: victime și colaboratori* (Cornel Sigmirean);
2. *Istoria intelectualității în istoriografia comunistă* (Simon Zsolt);
3. *Rezistență și colaborare în Biserica Ortodoxă: Canonizările de sfinți ortodocși în timpul regimului comunist. Între tradiție și inovație* (Ionuț Biliuță);
4. *Pentru o etică a cercetării arhivelor poliției secrete: istoria clandestinității religioase scrisă de Securitate* (Anca Șincan);
5. *Preocupări identitare locale într-un organ de presă revitalizat în exil. Cazul „Neue Kronstädter Zeitung”* (Marian Zăloagă);
6. *Biserica în istoriografia comunistă* ?(Corina Teodor);
7. *Alternanța modernism - antimodernism ca tipar al universului cultural românesc (1945-1989)*” (Nicoleta Sălcudean);
8. *Revista „Vatra” la judecata istoriei* (Iulian Boldea);
9. *Contribuții la o istorie a comunismului: ofițerul de securitate în Epoca Ceaușescu – mit, model, formare, activitate* (Narcis Martiniuc);
10. *Lucian Blaga și opera sa în regimul totalitar stalinist* (Eugeniu Nistor);
11. *Discursul propagandistic comunist reflectat în presa scrisă: istoria PCR* (Corina Hațegan);
12. *Discursul naționalist în anii '80. Repere interbelice* (Ferencz József Truța);
13. *Propaganda oficială externă: politici, instituții, oameni* (Maria Costea);
14. *Relațiile interetnice la intelectualii din Regiunea Autonomă Maghiară* (Tatiana

Scurtu)

Termen de încheiere a proiectului: 22 decembrie 2022

Diseminare:

Organizarea unei conferințe naționale, cu participare internațională:

Intelectuali și cultura în regimul comunist (1948-1989)

Termen: 30 septembrie 2022

Publicarea volumului de studii: *Intelectuali și cultura în regimul comunist (1948-1989)*

Termen: februarie 2023

Bibliografie generală

1. Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, București, Ed. Humanitas, 2006.
2. Ball, Terence, Dagger, Richard, *Ideologii politice și idealul democratic*, Iași, Ed. Polirom, 2000.
3. Besançon, Alain, *Nenorocirea secolului: despre comunism, nazism și unicitatea „Șoah”-ului*, București, Ed. Humanitas, 2007.
4. Boia, Lucian, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, București, Ed. Humanitas, 2011.
5. Cernat, Paul, Manolescu, Ion, Mitchievici, Angelo, Stanomir, Ioan, *Explorări în Comunismul românesc, vol II*, Iași, Ed. Polirom, 2005.
6. Cioroianu, Adrian, *A fost odată ca niciodată: Partidul Comunist Român(1921-2021): pentru o istorie dezinhbată a „viitorului luminos”*, Iași, Ed. Polirom, 2021.
7. Cipăianu, George, *Catolicism și comunism în România: 1946-1955: o perspectivă diplomatică franceză*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2015.
8. Copilaș, Emanuel, *Națiunea socialistă: Politica identității în Epoca de Aur*, Iași, Ed. Polirom, 2015.
9. Corobca, Liliana, *Panorama comunismului în România*, Iași, Ed. Polirom, 2020.
10. Cosmin Popa, *Intelectualii lui Ceaușescu și Academia de Științe Sociale și Politice (1970-1989)*, București, Ed. Kronika 2018.
11. Courtois, Stéphane, *Comunism și totalitarism*, Iași, Ed. Polirom, 2011.
12. Deletant, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Ed. Polirom, 2001.
13. Durandin, Catherin, *Discurs politic și modernizare în România (sec. XIX-XX)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001.
14. *Elite comuniste înainte și după 1989*, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Iași, Ed. Polirom, 2007.
15. Gheorghiu, Mihai Dinu, *Intelectualii în câmpul puterii: morfologii și traiectorii sociale*, Iași, Ed. Polirom, 2007.
16. Judt, Tony, *Reflecții asupra unui secol XX uitat: reevaluări*, Iași, Ed. Polirom, 2011.
17. Oprea, Marius, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949-1989*, Iași, Ed. Polirom, 2002
18. Orwell, George, *Despre adevăr*, Iași, Ed. Polirom, 2020.
19. Riemen, Rob, *Noblețea spiritului: un ideal uitat*, București, Ed. Curtea Veche, 2008.
20. *România de la comunism la postcomunism: criză, transformare, democratizare*, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Iași, Ed. Polirom, 2020.
21. Selejan, Ana, *Glasul patriei. Un cimitir al elefanților în comunism*, Ed. Vremea, 2012.
22. Selejan, Ana, *Reeducare și prigoană*, Ed. Thausib, 1993.
23. Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor*, Ed. Transpres, 1992.
24. Shafir, Michael, *România comunistă (1948-1985). O analiză politică, economică și socială*, București, Ed. Meteor Press, 2020.

25. Soulet, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Ed. Polirom, 1998.
26. Soulet, Jean-François, *Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial până în prezent*, Iași, Ed. Polirom, 2008.
27. Tănase, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, București, Ed. Humanitas, 1998.
28. Tismăneanu, Vladimir, *Diavolul în istorie. Comunism, fascism și câteva lecții ale secolului XX*, București, Ed. Humanitas, 2013.
29. Vasile, Cristian, *Între Vatican și Kremlin*, București, Ed. Curtea Veche, 2003.
30. Velimirovici, Felician, *Istorie și istorici în România comunistă (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015.
31. Wolton, Thierry, *O istorie mondială a comunismului: încercare de investigație istorică, vol. I: Cu pumnul de fier: Călăii*, București, Ed. Humanitas, 2018
32. Wolton, Thierry, *O istorie mondială a comunismului: încercare de investigație istorică, vol. III: Un adevăr mai rău decât orice minciună; Complicii*, București, Ed. Humanitas, 2020.
33. Zub, Alexandru, *Orizont închis: istoriografia română sub dictatură*, Iași, Ed. Institutul European, 2000.

Tg. Mureș, 15 noiembrie 2021

Director,
Prof. univ. dr. Cornel Sigmirean